

Avam ve Görenek: Yoksulların Tarihini Okumak

Özgür BALKILIÇ¹

E. P. Thompson, Avam ve Görenek: İngiltere’de Geleneksel Popüler Kültür Üzerine Araştırmalar, Çev: Uygur Kocabaşoğlu, Birikim Yayınları: İstanbul, 2006.

*“(…) Ah, olma ihtimali olanların tarihini kim yazacak.”
Jose Saramago, Yitik Adanın Öyküsü, s.15.*

Virgül’ün Eylül 2004 tarihli sayısında E. P. Thompson’un *İngiliz İşçi Sınıfı’nın Oluşumu* adlı kitabının Türkçe baskısı üzerine yazdığı yazıyı, bu kitabın doğurduğu tartışmaların da dilimize kazandırılması dileği ile bitiren Ferdan Ergut’un (2004) belki bu dileği henüz hakkıyla yerine getirilmedi; ama E. P. Thompson’un bir başka önemli kitabı olan *Customs in Common, Avam ve Görenek* başlığı altında Uygur Kocabaşoğlu’nun olağanüstü bir çevirisiyle dilimize kazandırıldı. Kitap, bu önemli İngiliz Marksist tarihcinin dilimize *Teori’nin Sefaleti* ve *İngiliz İşçi Sınıfı’nın Oluşumu’ndan* sonra çevrilmiş üçüncü kitabı. Türkçe’ye sosyal tarihçilik dalında çevrilen kitapların azlığı göz önüne alınırsa böylesi önemli bir kitabın dilimize kazandırılmasında emeği geçen herkese teşekkür etmek gerekir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Britanya Komünist Partisi’ne giren E. P. Thompson, bu yıllarda öğrencisi olduğu Cambridge Üniversitesi’nden mezun olmadı ancak,

---

¹ ODTÜ Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi,

partinin siyasal çalışmalarının bir uzantısı olan işçi sınıfı eğitimlerine aktif bir biçimde katıldı. Tarih çalışmalarına 19. yüzyıl İngiliz romantik şairi ve aktif bir sosyalist örgütçü olan William Morris üzerine yazdığı inceleme kitabı ile başladı Bir başka deyişle, Hobsbawm'ın *Tuhaf Zamanlar* kitabında belirttiği, İngiliz yazarlarının tarihçiliklerine edebiyat çalışmaları ile başlamaları geleneğini Thompson da devam ettirir. William Morris üzerine olan çalışmalarından başka Thompson'un tarihçilik deneyimini, 1946-1956 yıllarında bir hayli aktif olan Komünist Parti Tarihçiler Grubu da şekillendirdi. Birçoğu akademisyen olan bu grup özellikle Britanya tarihi çalışmaları üzerine kayda değer bir etki yarattı. Bu grup, 1952 yılında Marksist ve Marksist olmayan entelektüeller arasında bir köprü oluşturulması amacıyla *Past and Present* adlı günümüze kadar önemini korumayı başaran ve hiçbir şekilde parti kontrolünde olmayan bir dergi çıkartırken, kurumsal akademik çalışmalardan hayatı boyunca uzak duran E. P. Thompson da bu süreçte bir hayli etkiliydi (Hill vd., 1983). Derginin çıkış sayısında bahsedilen insanların tarihin pasif kurbanları değil, tam aksine kendi tarihlerinin bizzat aktif ve bilinçli yapıcısı oldukları tezi Thompson'un bütün önemli çalışmalarında izi açıkça görülebilecek bir tezdi (Editors, 1952). Hem Sovyetler Birliği'nde hem de bütün dünya komünist partilerinde 1950'li yılların ortalarından itibaren başlayan tartışmalarda hümanist sosyalizm söylemini benimseyen Thompson, John Saville ile birlikte çıkardığı *The New Reasoner* adlı derginin partiden onay görmemesi üzerine 1956 yılında partiden istifa etti. Açıkçası, bu yılda SBKP Yirminci Kongresi ile başlayan destalinizasyon politikası ile birlikte partinin hemen hemen bütün önde gelen entelektüelleri –Eric Hobsbawm hariç- parti saflarından ayrılmış bulunuyorlardı. Bu istifadan sonra Thompson, *The New Reasoner* ve sonrasında *New Left Review* dergilerinde bir hayli etkiliydi. *New Left Review*'in baş editörlüğüne Perry Anderson'un geçmesinden sonra Anderson ile anlaşmazlıklarından dolayı dergiden istifa etti. Açıkçası, Komünist Parti Tarihçiler Grubu'nda yaşadığı zenginleştirici deneyimi burada bulamaması Thompson'un istifasında hayli etkili olan bir diğer etkendi (Trimberger, 1999). Thompson bu istifadan sonra tarih çalışmalarını ve özellikle nükleer silahlanmaya karşı olan Barış Hareketi'ndeki aktif militanlığını yoğun bir şekilde sürdürdü. Özellikle, İkinci Soğuk Savaş ile birlikte kendisini Barış Hareketi'ne öyle kaptırmıştı ki, uzunca sayılabilecek bir süre tarih çalışmalarına ara verdi. Tekrar bu çalışmalara dönüşü elimizde tuttuğumuz, büyük oranda eski yazılarının derlemesi olmakla birlikte yeni makaleleri ve katkıları da içinde barındıran *Avam ve Görenek* çalışması ile oldu.

Komünist Parti Tarihçiler Grubu'nun çalışmaları, bu çalışmaların tartışmaya açık ve zenginleştirici karakteri, grup içindeki paylaşımcı zihniyet, yapılan bilimsel çalışmaların partinin güncel siyasi müdahalelerinden veya partinin teorik hattından özerkliğinin hem grup tarafından hem de parti tarafından kabulü Thompson'un hem siyasi hem de bilimsel faaliyetlerinde bir hayli etkili oldu. Her şeyden önce, Thompson

için bu özerklik sadece partiye karşı alınması gereken bir tavır değildi, özerklik aynı zamanda düzenin çeşitli kurumlarına karşı da sağlanmalıydı. O, sosyalist entelektüellerin yayınevlerine, üniversitelere ya da vakıflara tümünden bağımlı olmalarını şiddetle reddediyordu. Bu entelektüellerin kendi işgal ettikleri bir toprakları olmalıydı, insanların birbirlerini eleştirebildiği kendilerine ait gruplarda ya da dergilerde teori, tarih tartışılabilirdi. Bu gibi yerler insanlar için bir mevki kapma yarışının mekanları değil, toplumu değiştirmek için çeşitli tartışmaların, eleştiri ve özeleştirinin, karşılıklı yardımlaşma ve bilgi alışverişinin bir başka deyişle, geleceğin toplumunu bazı yönleriyle işaret eden pratiklerin mekanı olmalıydı (Trimberger, 1999: 212-215). Bütün bunlar kadar, grubun temel düsturu sayılabilecek, insanları tarihin pasif nesnelere değil ama aktif özneleri olarak görmek anlayışı Thompson'un bütün çalışmalarına damgasını vuran bir anlayıştı.

E. P. Thompson için tarihçilik bu minvalde anlamlı bir uğraştı. Öyle ki, tarihçilikten uzak kaldığı ve bütün mesaisini nükleer karşıtı harekete harcadığı bir dönemi, nükleer savaşın gölgesi altında, kültür ya da tarihten konuşmak boş bir uğraştı, olarak değerlendirse bile tarihten beş yıl uzak kaldığı bir dönemden sonra bütün okumalarının, tarihçiliğin içine bir bıçak gibi saplandığını söyler (Thompson, 1995). Zira, Thompson için tarihçilik ya da onun tarihe bakış tarzı kendi deneyimlerinden pek de uzak değildir. Mesela, kardeşi ile Oxfordshire ormanlarında dolaşırken bu ormanların bir başkasının mülkünde olduğunu söyleyen bir görevliye karşı kardeşinin tepkisini kendi metinlerinde önemli bir kavram olan "özgür doğmuş İngiliz" nosyonu içinde olumlar. Tam da bu noktada, Thompson için tarihe Marksist bir çerçeveden bakışın önemi belirir; Thompson Marksizmle teorik bir sistem olarak ilgilenmez, Thompson için tarihsel materyalizmde büyüleyici olan toplumsal varlık ile toplumsal bilinç arasındaki diyalektiktir ki (Thompson, 1995: 301-302), bu diyalektiğin anahtarını bize deneyim kavramı verir. Bu bağlamda, yapı, sınıf, üretim tarzı gibi kavramlar soyut kavramlar olarak kalmamalıdır, belirli tarihsel bağlamlarda ve insan ilişkilerinde somutlanmalıdır. Bir başka deyişle, bütün bu teorik soyutlamalar tarihin bilinçli yapıcılarını insanlar ile ilişkisellikleri babında önemlidir, yani, aşklar olmadan aşk olmaz. Thompson'un sınıfa böylesi bir ilişkisellik çerçevesinden baktığı rahatlıkla söylenebilir.

Kısacası, Thompson anakronizme düşmeden sınıfın bireylerinin zihin dünyasına girmeye çalışır, bunu yaparken de tarihçiler için bir çok durumda dezavantaj sayılan bir taraflılık güder. O, açıkça işçi sınıfının yanındadır, işçi sınıfı edimlerini irrasyonelizmle ya da saf bir şiddet mantığıyla eleştiren tarihçilere karşılık, bu edimlerin arkasında yatan mantığı kendi tarihsel bağlamlarında kavramaya çalışır. Tam da bu taraflılıktır Thompson'a işçi sınıfı öznelerinin zihniyet dünyalarına girme şansını veren. Bu uğraşında sadece hükümet belgelerine, yerel ofislerin kayıtlarına ya da mahkeme tutanaklarına bakmaz Thompson; işçi sınıfı balladları, sınıf üyelerinin

birbirlerine yazdıkları mektuplar, yerel işçi sınıfı demeklerinin kayıtları ya da gazeteleri de önemlidir onun için. Bu anlamda, metinlerinin çoğunda bize belgeleri konuşturur, ancak bunu klasik tarihçilikten çok farklı bir tarzda yapar. Her şeyden önce, belgeler mutlak metinler değildir, onlara bir şüpheyile yaklaşır ve tarihçinin eğitiminin önemli bir parçasının şüphe üzerine bir eğitim olduğunu belirtir, bize belgenin altında yatanları göstermeye çabalar (Thompson, 1976). Kısacası, elindeki belgelere çeşitli sorularla yaklaşır, çünkü klasik tarihçilikten farklı olarak bunu yapmadığı takdirde, analitik bir çözümlemenin uzağına düşeceğinin farkındadır, zira belgelerin toplumsal iktidar ilişkilerinden azade, saf bir doğası yoktur.

Avam ve Görenek kitabı da olanca hacmine karşın ağır bir teorik metinden ziyade çoğunlukla Thompson'un belgeleri böylesi bir çerçevede konuşturduğu bir metindir. *İngiliz İşçi Sınıfı'nın Oluşumu*'nda işçi sınıfının ortaya çıkmasında yapısal faktörler kadar sınıfın çeşitli kültürel öğelerine, geleneklerine, kurumlarına dikkatimizi çekmişti Thompson. Bu kitabının ise dikkatimizi henüz tam anlamıyla endüstri toplumuna geçmemiş, piyasa ekonomisinin tam anlamıyla yerleşmemiş olduğu dönemde alt sınıfların kültürel öğelerine, üst sınıflarla girdiği iktidar ilişkisinin politik formlarına, alt sınıfların üst sınıflara karşı özerkliklerini nasıl hala savduklarına çektiği söylenebilir. Kısacası, bu kitap *İngiliz İşçi Sınıfı*'ndaki bireylerin bir kuşak önceki tarihidir.

Avam ve Görenek toplamda sekiz bölümden oluşmakla birlikte Ahlaki Ekonominin Gözden Geçirilmesi adlı bölüm bir önceki bölüm olan 18. Yüzyılda İngiliz Halkının Ahlak Ekonomisi adlı bölüme gelen eleştiriler üzerine yazılmış. Kitaptaki en uzun bölümlerin de bu iki bölüm olduğu söylenmeli. Kitabın büyük bir kısmı Thompson'un daha önceden çeşitli dergilerde yazdığı makalelerden oluşmakta. Yalnızca, Ahlaki Ekonominin Gözden Geçirilmesi ve Eş Satışı bölümleri bu kitap için kaleme alınmış. Bununla birlikte, Thompson bütün çalışmaların kitabın Giriş bölümünde bahsedilen bir tez çerçevesinde ele alındığını belirtiyor (2006: 7). Aslında Giriş bölümü kadar kitabın Patrisyenler ve Plepler adlı ikinci bölümü de çalışmanın temel çerçevesini çizer nitelikte, zira ilk bölümde görenek ve kültür gibi kavramların tanımlarını veren Thompson, ikinci bölümde de bu tanımların 18. yüzyıl İngiliz toplumunda nasıl bir çerçevede işlediğini anlatıyor.

E. P. Thompson, giriş bölümünde görenek kavramının toplumsal kabul formlarını ve hukuk nosyonu ile ilişkisini açıklar. Bu kitabın diğer bölümlerinde de etkili olacak bir yaklaşımdır, özellikle çok ses getiren 18. Yüzyıl İngiliz Halkının Ahlak Ekonomisi bölümünde. Thompson göreneği içinde uzlaşmanın yer aldığı bir kavram olmaktan çok çeşitli mücadelelerin eksenini tanımlayan bir kavram olarak alır. O'nun için sanayi devriminin eşiğindeki sınıf mücadeleleri çalışma koşulları ve fiyat mücadeleleri

kadar görenekler üzerinedir. Bu anlamda görenek retoriğine bürünen plep kültürü üst sınıflarla, yöneticilerle olan mücadele ile ve onların zorlamalarına ya da dayatmalarına karşı oluşmuş bir kültürdür (2006: 17-19). Göreneği ve kültürü bu şekilde ilişki ve çatışmalı bir çerçeveden tanımlayan Thompson, bu plep kültürünün çeşitli özelliklerine değinir. Her şeyden önce tamamen dönemin *gentry*'i tarafından belirlenemeyen bir kültürdür bu, muhafazakar ve isyancıdır ancak, göreneklerinin savunulması adına isyankardır. Bununla birlikte ahlak ekonomisi kavramında değineceği gibi yoksullar protestolarında yüzyıllar boyunca yönetici sınıf ile aralarında oluşmuş olan paternalist kurallara seçici bir biçimde de olsa, geri dönerler ve eylemlerinin meşruluklarını burada ararlar. Kısacası, bu dönemin plep kültürü ile patrisyen kültürü arasında Thompson için ciddi bir açı mevcuttur; hatta, 18 yüzyıl tarihinin büyük kısmı kapitalist gelişmeyle beraber yerleşen yeni ekonomi ve pleplerin kültürünün en önemli öğelerinden biri olan ahlak ekonomisi arasındaki çatışma üzerinden okunabilir. Dahası, bu çatışmalar daha sonraki sınıf çatışmalarının devralacağı önemli bir mücadele geleneği bırakır:

“Bir anlamda plep kültürü halkın kendi kültürüdür: Gentry ya da ruhbanın müdahalelerine karşı bir savunmadır; kendi çıkarlarına hizmet eden o görenekleri pekiştirir; tavernalar onlarındır, fuarlar onlarındır, hoyrat müzik onların kendi hayatlarını düzenlemede kullandıkları araçlardan birisidir” (2006: 25).

18. yüzyıl İngiltere'sine bu çerçeveden yaklaşan Thompson, kitabın bir sonraki bölümü olan Patrisyenler ve Plepler'de yoksullar ve *gentry* arasındaki bu açının yoksullar açısından görünümünü sunar. Bu bölümde, Thompson kendisinin de çok sık kullanacağı paternalizm kavramının tarihçileri tek sınıflı ya da çatışmasız bir toplum görüşüne sürükleyebileceğini söyler, ancak bu terim çok sınıf çatışmaları cephesinden bakılırsa bize çok elverişli tarihsel okumalar da sunabilir. Thompson tam da böyle bir okuma yapar, bu yüzyıl insanların ihtiyaçları olgusunu geri plana atan yeni ekonominin normlarının yerleşmeye çalıştığı, bir şekilde yoksulların zihninde koruyucu ve paternalist bir yere oturan devletin bu özelliklerinden tamamen soyutlandığı bir yüzyıldır. Orta sınıflar bu gidişata direnme konusunda çok fazla atıldılar ve zaten bu gidişattan da fazlasıyla pay almaktadırlar, oysa bu durum yoksulların hem hayat şartlarını, hem onurlarını hem de göreneklerini ziyadesiyle zedeleyen bir durumdur. Dahası, yoksullar ve üst sınıflar arasındaki giderek açılan bu uçurumu tesis edebilecek olan kilise de bu görevi yerine getirmekten çok uzaktır. Yoksullar kilisenin çeşitli ritüellerini kendi pratiklerine eklemekte bir hayli başarılıdırlar (2006: 74). Thompson, bütün bu olguları Gramsci'nin hegemonya kavramı üzerinden okumaya çalışır, her ne kadar plep kültürü ve patrisyen kültürü arasında genişleyen bir açı varsa da yoksulların kültürü tamamen bağımsız bir kültür değildir, bu kültür

sonuçta gentry hegemonyasının parametreleri içinde sıkışıp kalmıştır; yoksulların kendi eylem kültürleri ve pratikleri varsa da üst sınıfların da bunları denetim mekanizmaları ve pratikleri mevcuttur (2006: 96-97 ve 110). Özetle, Thompson bu yüzyıldaki kültürel formları ve mücadele biçimlerini karşılıklı ilişkisellik ve çatışma üzerinden okur. Bu okuma tarzı, kitabın çeşitli bölümlerinde rahatlıkla izlenebilir.

Görenek, Hukuk ve Genel Haklar adlı bir sonraki bölümde İngiliz tarihinde çok önemli bir yeri olan çitleme faaliyetine ve bu faaliyete karşı yoksulların direnişine değinir Thompson. Çünkü, yoksulların zihniyet dünyasında çitlenen bölgeler insanların ortak malıdır, çitleme faaliyeti göreneklere ve geleneksel hukuk nosyonlarına kesinlikle aykırıdır. Bu noktada, Thompson'un özellikle *Whigs and Hunters* kitabında üzerinde duracağı hukuk nosyonuna geliriz. Çoğu Marksist için hukuk egemen sınıfların elinde yoksullar üzerindeki bir baskı aygıtıdır. Fakat, Thompson için hukuk nosyonuna böylesi sınırlar çizmek pek mümkün değildir, çünkü hukuk kavramı ezilen sınıfların elinde üst sınıfların hukuksuzluklarına karşı bir silah olarak da kullanılabilir ve 18. yüzyıl İngiltere'si bunun örnekleri ile doludur. İşte, bu bölümde Thompson bize bu örnekleri sunar; çeşitli şarkılara, mahkeme kayıtlarına, yerel kayıtlara ya da gazetelere bakarak yoksulların çitleme hareketlerine karşı nasıl genel hak ve geleneksel hukuk nosyonuna dayandıklarını gösterir. Mesela, Richmond Park'ı kullanma konusunda bira imalatçısı John Lewis'in öyküsünü aktarır:

“ ‘Arkadaşlar’ dedim, ‘bu kapıyı parçalamak için yarın baltalarınızı yanınızda getirin, çünkü kendi sınırlarımıza oradan geçerek gideceğiz’. ‘O kadar sesli konuşma’ dedi arkadaşım: ‘Prenses Dowager’in ordaki adamları seni duyacaklar’. ‘O’ diye cevap verdim sesimi yükselterek: ‘Duyulmaya bir itirazım olamaz. Ben Richmondlu John Lewis’im ve göreneğe göre geçiş hakkı için yarın bu kapıyı kırmaya karalıyım” (2006: 149).

Bununla birlikte üst sınıfların yeni ekonomik anlayışının yoksullara saldırısı sadece çitleme hareketiyle sınırlı kalmaz. Bu saldırı ve alt sınıfların bunlara direniş formları 18. yüzyılda yiyecek ayaklanmalarında da izlenebilir. Kitabın en önemli ve en bilinen bölümüne bu noktada ulaşıyoruz. Thompson, bütün bu mücadeleleri ahlak ekonomisi kavramı üzerinden incelemeye çalışır. Çalışmasına bu mücadeleleri salt ekonomik, bir anlık ve yağmacı tepkiler olarak gören burjuva ekonomistlerini ve tarihçileri eleştirerek başlar (2006: 226-227). Böylesi sosyal bilimcilere karşılık Thompson, bu ayaklanmaların salt ekonomik nedenlere indirgenemeyeceğini insanların statüleri ile ilgili de bir sorun olduğunu, bu eylemlerin arkasında ciddi bir örgütlenme formu aramak gerektiğini, eylemlerin büyük oranda belirli ritüellere sahip olduğunu, dolayısıyla toplumsal bir kabul gördüğünü, eylemlerin kendi meşruluklarını, kaynağını büyük oranda İngiliz tarihinden alan geleneksel paternalist anlayışa dayandırmaya çalıştıklarını ve bu paternalist normların bir oranda hâlâ yönetici sınıflar tarafından da kabul gördüğünü, dolayısıyla eylemlerin kalabalıkların ani, kendiliğinden tepkileri

olmadığını, belirli bir rasyonaliteyi içinde barındırdığını belirtir. Çalışmasında, İngiltere'nin çeşitli bölgelerinde görülen ayaklanmaları inceleyen Thompson, pleplerin büyük oranda Adam Smith tarafından temsil edilen yeni ahlak ekonomisinin yıkıcı etkilerinin farkında olduklarını ve bu yıkıcı etkilere karşı direnişin, ayaklanmaların geleneksel ahlak ekonomisinin normları tarafından belirlendiğini söyler. Kısacası, Thompson bir kere daha alt sınıfların onurunu kurtarmaya çabalamaktadır. Bu çerçeveden yiyecek ayaklanmalarının kadınların katılımı, eylemlerde fiyat belirleme unsuru, paternalist otorite ile kurulan ilişkiler gibi çeşitli unsurlarını inceler. Bu ayaklanmaların bir başka önemi de, ayaklanmaların bir sonraki işçi sınıfı kuşağı tarafından devralınacak olan zengin mirasıdır (2006: 306-307). Bir sonraki bölümde, Thompson aslı 1971 yılında *Past and Present* dergisinde yayınlanan bu metnin uyandırdığı muazzam etkiyi değerlendirir ve aldığı çeşitli eleştirileri cevaplar. Eleştiriler, Adam Smith'in yeni ekonomik anlayışının o kadar da insanların ihtiyaçlarını geri plana itmediğinden, kadınların bu eylemlere katılımının çok da abartılacak bir unsur olmadığına ya da yiyecek ayaklanmalarının 18. yüzyıl İngiltere'sinde pek de yaygın olmadığına kadar çeşitli şekillere bürünür. E. P. Thompson bütün bu eleştirilere yeni belgeleri de kullanarak cevap verir. Onun için bütün bu anlatılar üzerinden ahlak ekonomisi 18. yüzyılda sınıfların ilişkisinin toplumsal formasyonu nasıl biçimlendirdiğine dair bize önemli ipuçları verir. Bu anlamda hegemonya sadece empoze edilen bir olgu değil aynı zamanda toplumsal gündelik ilişkileri ile de eklemlenmesi gereken bir tarihsel formdur (2006: 429). Kısacası, hegemonya Thompson için dinamik bir kavramdır ve bu bölümde o, alt ve üst sınıfların hegemonik ilişkilerinin tarihsel momentlerini bize sunmaya çalışır. Bu noktada, bir bakıma kendisine yöneltilen tarihsel genellemelere çok az ulaştığı, metinlerini çoğu kez anlatılar ve betimlemelerle kurduğu eleştirilerini de cevaplandırır.

Bir sonraki bölümde Thompson, yeni ekonominin izini kapitalizmin gitgide zamanı kendi üretim mantığına nasıl uydurduğunu, bir başka deyişle, geleneksel zaman nosyonunu nasıl dönüştürdüğünü anlatarak sürmeye çalışır. Bu noktada da, yeni ekonomi büyük oranda kendi özerk alanlarına ait bir zaman nosyonuna sahip olan emekçilerin bu nosyonlarını elinden almaya çalışmaktadır. Mesela, pazartesi günleri İngiliz emekçilerinin bir çoğu için özel bir dinlenme günüdür, oysaki yeni makineler ve yeni ekonomi disiplin demektir ve pek de öyle kişiye ya da sınıflara özel dinlenme günü falan takacak değildir (2006: 460-463). Bu zaman disiplini, emekçilerin sadece çalışma saatlerini değil aynı zamanda ev hayatlarını da etkilemektedir. Bu bölümde Thompson'un üzerinde durduğu ilginç olan bir başka konu da, işçi sınıfı mücadelesinin içinden konuştuğu bir gelenek olan Methodizmin normlarının nasıl da iş disiplini vurgulayarak kapitalist iş ahlakının yerleşmesine katkıda bulunduğudır. Hatta, Thompson Methodist adının bizzat kendisinin zamanın tutumlu kullanılmasıyla ilgili olduğunu belirtir (2006: 481).

Kitabının son iki bölümünde, E. P. Thompson emekçi sınıflar arasında yaygın olan ve bu sınıfların üst sınıflara, yöneticilere ve kiliseye karşı kendi özerkliklerini gösteren iki pratik üzerinde durur. Bunlardan birincisi, eş satışıdır, evet, yanlış duymadınız işçi sınıfı eşlerini satmaktadır ve E. P. Thompson bunu onaylamaktadır! Elbette, durum bu kadar basit değildir ve bu noktada Thompson'un sınıfın onurunu kurtarma çabası bir kere daha devrededir. Eş satışı pratiği, Thompson'un ortaya çıkardığı bir pratik değildir, İngiliz tarihçileri arasında bilinen bir olgudur. Bu olgu tarihsel belleklerde barbarlık olarak yer etmiştir ve Thompson bu belleğe karşı bir mücadele gösterir aslında. Çeşitli bölgelerden bir çok örnek ele alır Thompson ve bu örneklerin çeşitli formlarını inceler. Eş satışı pratiğinin belirli ritüelleri içermesi, bu pratiğin içinde "aşk" unsurunun bulunması (satılan eş ve alıcı arasında), kamusal alanda yapılması -toplumsal bir kabul içermesi- ya da satılan eşin rızasını gerektirmesi gibi unsurlar bu pratiğin sadece barbarlık nosyonu çerçevesinden değerlendirilemeyeceğini gösterir Thompson'a göre. Bu pratik, özgür aşka karşı olan kiliseye ve düzenin çeşitli unsurlarına karşı alt sınıfların özerklik mücadelesinin bir parçasıdır Thompson'a göre. Kısacası, bu örnek taraflılığın ve "yansız" olmamanın bize tarihsel süreçleri ve nedensellikleri anlamakta bazı durumlarda işe yarayabileceğini gösterir. Kitabın son bölümü de alt sınıfların kendine ait bir pratik olan hoyrat müzik üzerinedir. Bu müzik kulak tırmalayıcı, tiz, acımasız kahkahalar ve müstehcen mimiklerden oluşan bir müziktir. Bu müzik kalabalıklar tarafından toplumsal olarak kabul görmeyen eylemleri ifşa etmede ve bazı durumlarda cezalandırmada kullanılır. Mesela, karısını döven bir kocayı cezalandırmak, zina, çocuklara karşı babanın gaddarlığı gibi çeşitli eylemler bu müziğin hedefi olabilir (2006: 593). Bu müzik endüstriyel dönemde grev kırıcılara karşı dönem dönem uygulansa da Thompson bu müziğin biçimlerinin örgütlü işçi sınıfı hareketiyle yeterince buluşmadığını söyler (2006: 627). Bu müziğin icrası da direğe bindirme gibi çeşitli ritüellere sahiptir. Kısacası, müziğin icra formu içinde bir teatrali barındırır, Thompson bunu Ortaçağ karnavalları ile karşılaştırır (2006: 567, 571 ve 610-611). Bütün bunlara karşın, bu müziği tamamen olumsuzlamaz Thompson, çünkü yerel cemaatin muhafazakar değerlerini korumakta da sık sık kullanılır bu ritüel. Bununla birlikte, hoyrat müzikte kendisine cazip olan bir şeyler olduğunu belirtmekten de geri durmaz, zira bu müzik, "hukukun bir kısmının hala cemaate ait olduğu ve onların uyguladığı bir hayat tarzına aittir" (2006: 633-634).

E. P. Thompson alt sınıfların, yoksulların zihniyet dünyasına girmek, gündelik pratiklerinin, mücadelelerinin, ayaklanmalarının nedenselliklerini açıklamak gibi zor bir işi *Avam ve Görenek*'te bir kez daha hakkıyla yerine getirmiş gibi görünüyor. Böylesi zor bir işi gerçekleştirirken de zengin bir belgeler yığınına dayanıyor. Hatta, kitapta öyle yoğun bir belge kullanımı var ki, Eric Hobsbawm *Tuhaf Zamanlar* kitabında Thompson'un tarihçiliğini, zekasını ya da parti içindeki militanlığını överken

Tanrı'nın ondan metnin alanını sınırlama yeteneğini esirgediğini belirtirken hiç de haksız değil (Hobsbawm, 2006). *İngiliz İşçi Sınıfı'nın Oluşumu* kitabının Türkçe baskısı 992 sayfa iken, bu kitapta biraz daha insafli davranmış Thompson, tam 642 sayfa! Dolayısıyla, okuyucu bu geniş belgeler yığnında kaybolup, makalelerin üzerine oturduğu teorik zemini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya, kısacası kitap dikkatli bir okuma süreci gerektiriyor. Bununla birlikte, makalelerin genel çerçevesi göz önünde tutulursa kitap hiç de anlatılardan müteşekkil değil. E. P. Thompson bu devasa belgelerden nedensellikler bulmak ya da genellemeler yapmak gibi önemli vazifeleri hakkıyla yerine getiriyor; tarihçiliğin belki de en zorlu uğraşı olan yoksulların zihniyet dünyalarına girmek gibi bir işi başarıyor. Dahası, bu belgelerin okuyucunun dikkatini dağıtmak gibi bir tehlikesi mevcut olsa da metni ağır teorik kitaplardan çok daha fazla eğlenceli ve bir o kadar da ilginç kıldığı aşikar. Mesela, çitlemeye karşı şöyle bir şarkıyı aktaralım:

*“Langley çalılığında geziniyorum ama çalılar tepeleri terk etmiş
Cowper çayırında dolaşıyorum, garip ve soğuk, terk edilmiş
Ve meranın somuna yayılmış meşe, çürümeden önce
yazmış vasiyetini
Yağmacının baltasına ve kişisel çıkara mağlup olmuş
Ve yabancı çilekler ve ihtiyar yuvarlak meşeler yolu daraltmış
Minber gibi içi boşalmış ağaçları bir daha hiçbir zaman
görmeyeceğim
Bir Bonoaparte gibi çitleme, hiçbir şeyi bırakmadı geriye
Her çaltıyı ve ağacı dümdüz etti ve dümdüz etti her tepeyi
Ve hainler için astı köstebekleri - ama dere yine de akıyor
Soğuk ve ürpermiş çıplak bir çay akıyor.” (s. 223-224).*

Kitapta böylesi şarkıların ve hikayelerin bolluğu düşünülürse “ilginç” demekle ne kastettiğimiz anlaşılabilir. Kısacası, alt sınıfların, *pauper*'lerin tarihini onların metinlerine dayanarak anlatıyor Thompson. Sanırım, bizim tarihçiliğimizin bir hayli eksik kaldığı, hatta neredeyse hiç bulaşmadığı netameli ama bir o kadar da zorunlu bir uğraş, Thompson'un yaptığı. Umarız, *İngiliz İşçi Sınıfı'nın Oluşumu* ile birlikte bu kitap da bizim sosyal bilimcilerimizi ve tarihçilerimizi bu uğraşın içine girmeye teşvik eder. Ne diyelim, darısı Türkiye'nin yoksullarını anlatacak olan tarihçilerin, sosyal bilimcilerin başına; herkese iyi okumalar!

Kaynakça

- Editors (1952), "Introduction", *Past and Present*, no. 1 (Feb.), i-iv.
- Ergut, Ferdan (2004), "Sınıf Oluşumunu Doğru Anlamak: Aşıklar Olmadan Aşk Olmaz", *Virgöl*, no. 76, (Eylül), 22-27.
- Hill, Christopher; Hilton, Rodney, and Hobsbawm, Eric J. (1983), "Past and Present: Origins and Early Years", *Past and Present*, no. 100 (Aug.), 3-14.
- Hobsbawm, Eric (2006), *Tuhaf Zamanlar*, çev. S. Nilüfer, İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Thompson, Edward Palmer (1976), "On History, Sociology and Historical Relevance", *The British Journal of Sociology*, 27(3), (Sep.), 387-402.
- Thompson, Edward Palmer (1995), "Agenda for Radical History", *Critical Inquiry*, 21(2) (Winter), 299-304.
- Thompson, Edward Palmer (2006), *Avam ve Görenek: İngiltere'de Geleneksel Popüler Kültür Üzerine Araştırmalar*, çev. U. Kocabaşoğlu, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Trimberger, Ellen Kay (1999), "E. P. Thompson: Tarihin Sürecini Ayarlamak", Theda Skocpol (der.), *Tarihsel Sosyoloji: Bloch'ın Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 210-244.